

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΟΜΑΔΑΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Συνεχείς οι τουρκικές προκλήσεις και απερίγραπτες οι επεκτατικές διεκδικήσεις της Άγκυρας αλλά αυτή είναι η πραγματικότητα που βιώνουμε τις τελευταίες δεκαετίες. Την τρέχουσα περίοδο, ξεχωριστή θέση κατέχουν οι αυξανόμενες τουρκικές υπερπτήσεις, φαινόμενο όχι πρωτόγνωρο, με ιδιαίτερη όμως σημασιολογία και αντίκτυπο στην ελληνική κοινή γνώμη. Στις 23 Απριλίου ξεκινήσαμε μια ομαδική προσπάθεια ψύχραιμης αντιμετώπισης του θέματος των υπερπτήσεων με συναξιολόγηση όλων των στοιχείων και κυρίως επιδιώκοντας να αποφύγουμε ευκαταίες λύσεις που επί του παρόντος όμως απέχουν του εφικτού. Μεσολάβησαν 3 ολόκληρες εβδομάδες και ανταλλαγή δεκάδων μηνυμάτων, συζητήσεων και προσχεδίων με στόχο τον εμπλουτισμό τους, την εξέταση όλων των πιθανών λύσεων και παραγόντων και τη διαμόρφωση του τελικού κειμένου. Αυτό το τελικό προϊόν σας διαβιβάζουμε σήμερα ευελπιστώντας να συμβάλλουμε στη γνώση, στον προβληματισμό και στην ανταλλαγή εποικοδομητικών απόψεων και προτάσεων, βασικούς στόχους της ύπαρξης και μακροχρόνιας λειτουργίας του ΕΛΙΣΜΕ. **Επισημαίνεται ότι το κείμενο εκφράζει μόνο απόψεις και σκέψεις των συντακτών του και δεν αποτελούν αυτούσιες θέσεις του Ινστιτούτου.**

Οι συντάκτες:

Βλάχου Μαρία, Δασκαλάκης Ιπποκράτης, Ηλιόπουλος Δημήτριος,
Κατσαρός Παναγιώτης.



ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΥΠΕΡΠΤΗΣΕΙΣ

(16 Μαΐου 2020)

Ομαδική εργασία των παρακάτω μελών του ΕΛΙΣΜΕ

Βλάχου Μαρία (Πολιτικός Επιστήμων)

Δασκαλάκης Ιπποκράτης (Αντιστράτηγος εα)

Ηλιόπουλος Δημήτριος (Πρέσβης ετ)

Κατσαρός Παναγιώτης (Αντιπτέραρχος εα)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Οι ελληνοτουρκικές σχέσεις βιώνουν μια περίοδο κλιμάκωσης τα τελευταία τρία χρόνια. Χρονικό ορόσημο θα μπορούσε κανείς να προσδιορίσει την επαύριον -με την ευρεία έννοια- του πραξικοπήματος (Ιούλιος 2016) κατά του Erdogan. Η επιδείνωση των σχέσεων είναι ορατή σε όλα τα μέτωπα αντιπαράθεσης των δύο χωρών με αυξητικά μεγέθη σε αριθμούς, ένταση και ποικιλία, των εκ μέρους της Άγκυρας, προκλητικών ενεργειών. Σε αυτό το διευρυνόμενο φάσμα των τουρκικών προκλήσεων (και αντίστοιχων διεκδικήσεων) εντοπίζεται μια σημαντική αύξηση των υπερπτήσεων των γειτόνων πάνω από την μεθόριο του Έβρου αλλά και από νησιά του Αιγαίου και μάλιστα ορισμένα εξ αυτών μεγάλου μεγέθους και σημαντικού πληθυσμού και που δεν εντάσσονται στις διεκδικούμενες από την Τουρκία, «γκρίζες ζώνες».

Η παρούσα ανάλυση αποσκοπεί να εξετάσει τις παραμέτρους αυτής της συγκεκριμένης προκλητικότητας των γειτόνων παρουσιάζοντας επιδιώξεις της Άγκυρας και πιθανούς τρόπους ελληνικής αντίδρασης με αξιολόγηση των ενδεχομένων συνεπειών τους. Υπόψη λαμβάνονται οι αντικειμενικοί στόχοι Ελλάδος και Τουρκίας, η συνολική εικόνα των ελληνοτουρκικών διεκδικήσεων¹, «παγιωμένες» τακτικές σε θέματα που άπτονται του εναερίου χώρου και του

¹ Επισημαίνεται ότι οποιοδήποτε αναφορές στην ανάλυση περί «ελληνοτουρκικών διεκδικήσεων» («διαφορών» κατά την τουρκική άποψη) δεν αποτελούν αναγνώριση οποιασδήποτε βασιμότητας τους καθώς για την Ελλάδα (και τους συντάκτες) αποτελούν αυθαίρετες μονομερείς διεκδικήσεις της Άγκυρας ερχόμενες σε αντίθεση με το διεθνές δίκαιο και τις υφιστάμενες Συνθήκες. Ανάλογη φυσικά τοποθέτηση ισχύει και για τις ανυπόστατες τουρκικές θέσεις περί «γκρίζων ζωνών».

FIR, εσωτερικοί παράγοντες, οι πιθανές διεθνείς αντιδράσεις, το διεθνές δίκαιο και οπωσδήποτε η μεταξύ των δύο χωρών ισορροπία ισχύος.

ΕΘΝΙΚΟΣ ΕΝΑΕΡΙΟΣ ΧΩΡΟΣ

Η κυριαρχία της Ελλάδας στον αέρα (Εθνικός Εναέριος Χώρος-ΕΕΧ) ασκείται εντός 10 ναυτικών μιλίων από τις ακτές της (δυνάμει του Διατάγματος της 6ης Σεπτεμβρίου 1931, σε συνδυασμό με τους νόμους 5017/1931, 230/1936 και 1815/1988). Η Ελλάδα, ως κυρίαρχο κράτος, επέλεξε να ασκεί κυριαρχία στον αέρα μέχρι το όριο των 10 ναυτικών μιλίων των χωρικών της υδάτων (Εικόνα 1: ΕΕΧ η εναέριος στήλη άνωθεν του ηπειρωτικού χώρου και της σκιαγραφημένης με γαλάζιο χρώμα ζώνης των χωρικών υδάτων) που όρισε το 1931, όσον αφορά τα ζητήματα αεροπορίας και αστυνομώσεως αυτής, ενώ στη θάλασσα επέλεξε να ασκεί κυριαρχία μέχρι τα 6 ναυτικά μίλια (Ν. 230/1936 και Ν.Δ. 187/1973).² Διευκρινίζεται ότι εντός του ΕΕΧ η κάθε χώρα ασκεί κυριαρχία ανάλογη της «εδαφικής κυριαρχίας».³ Κατά συνέπεια, οποιοδήποτε αεροσκάφος εισέρχεται άνευ αδείας στον ΕΕΧ πραγματοποιεί παραβίαση (violation) της «εδαφικής μας κυριαρχίας». Η παραβίαση του ΕΕΧ, από νομικής πλευράς δεν διαφέρει αν πραγματοποιείται υπεράνω χερσαίας ή θαλάσσιας περιοχής. Έχει επικρατήσει η παραβίαση του ΕΕΧ υπεράνω χερσαίου εδάφους να αποκαλείται «υπέρπτηση» και να προσελκύει -για μια σειρά λόγων- πολύ περισσότερο το ενδιαφέρον σε αντιπαράθεση με την νομικά ισοβαρή «υπέρπτηση» υπεράνω των χωρικών μας υδάτων.⁴

Η Τουρκία από το 1931 έως το 1975 αποδέχθηκε πλήρως με τη στάση της (παρά τις ελάχιστες και μη αιτιολογηθείσες παραβιάσεις της), ότι ο ΕΕΧ χώρος εκτεινόταν στα 10 ναυτικά μίλια καθώς αδράνησε και δεν αντέδρασε με τις προσήκουσες ενέργειες στην αμφισβήτηση του εύρους του.⁵ Η αποδοχή αυτή ενισχύει την ελληνική επιχειρηματολογία επί του συγκεκριμένου εναερίου χώρου, παρά τις οποιοδήποτε παρεκκλίσεις με διεθνείς πρακτικές.⁶

² Βλέπε ιστοσελίδα Ελληνικού Υπουργείου Εξωτερικών, <https://www.mfa.gr/zitimata-ellinotourkikon-sheseon/eidikotera-keimena/ethnikos-enaerios-horos.html>.

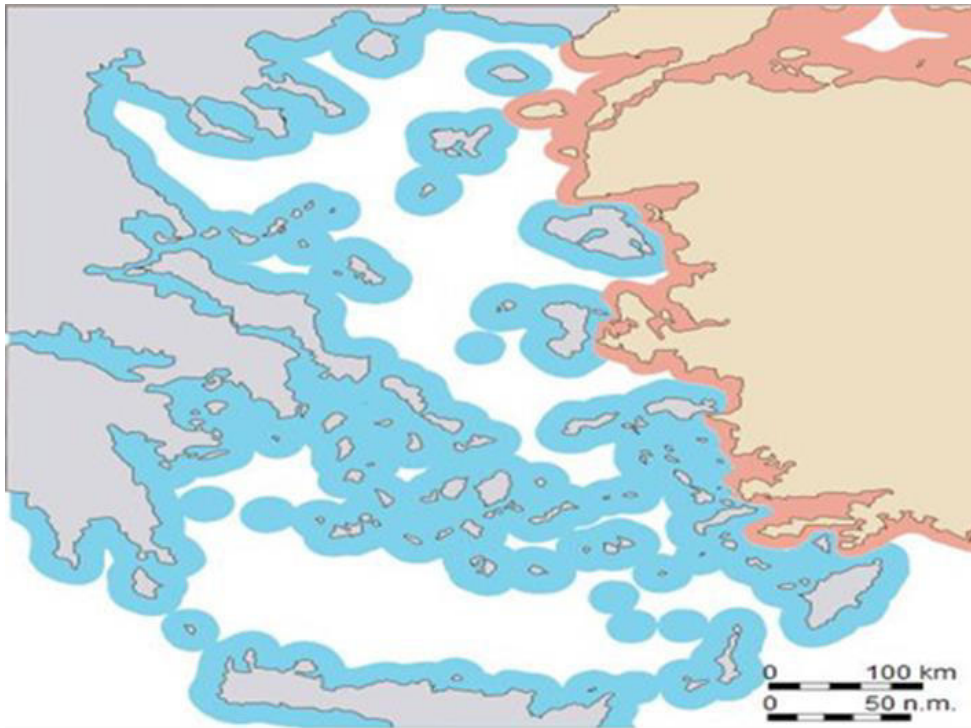
³ Ροζάκης Χ. «Το Διεθνές Νομικό Καθεστώς του Αιγαίου», στο «Οι Ελληνοτουρκικές Σχέσεις», Εκδόσεις Γνώση και ΕΛΙΑΜΕΠ, Αθήνα 1991, σελ.363.

⁴ Κρίνεται σκόπιμο να αναφερθεί ότι η ιταλική πολεμική αεροπορία την περίοδο 1939-1940 εξορμούμενη από αεροδρόμια της ιταλοκρατούμενη Δωδεκανήσου είχε προχωρήσει σε αριθμό παραβιάσεων του ΕΕΧ ακόμη και σε περιστατικά αεροπορικού βομβαρδισμού πλοίων του ΠΝ. Οι προκλήσεις εκείνες αντιμετωπίστηκαν με ψυχραιμία και αυτοσυγκράτηση από την ελληνική κυβέρνηση παράλληλα όμως με την εκτέλεση ενός τεράστιου προγράμματος αμυντικής προετοιμασίας για την επερχόμενη αναπόφευκτη σύγκρουση.

⁵ Η συγκεκριμένη διαφορά εύρους επικαλείται σε ορισμένες πηγές της βιβλιογραφίας ως το «ελληνικό παράδοξο».

⁶ Συρίγος Α., «Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο», Ένθετο Καθημερινής, 2018, σελ.33.

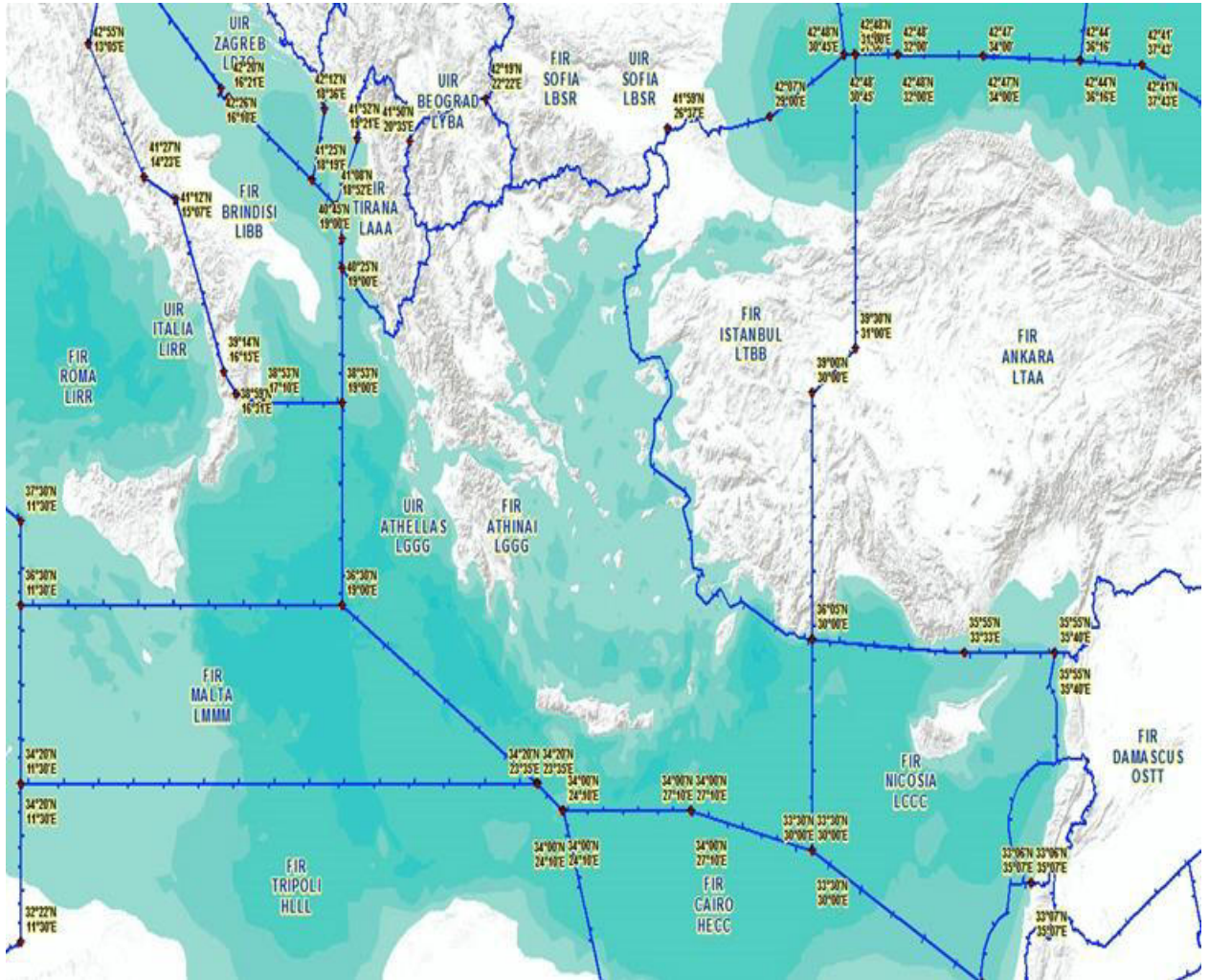
Θα μπορούσε κάποιος να ισχυριστεί ότι η διαφορά εύρους του ελληνικού εναερίου χώρου (10 νμ), με το αντίστοιχο εύρος των ελληνικών χωρικών υδάτων (6 νμ) δίνει πρόσφορο έδαφος στην Άγκυρα να παραβιάζει τον έξωθεν των 6 νμ χώρο χωρίς η Αθήνα να βρίσκει πάντα την επιθυμητή διεθνή κατανόηση.⁷ Αυτή η ιδιαιτερότητα σε συνδυασμό με την σύγκυση μεταξύ παραβιάσεων και παραβάσεων ενίοτε εκλαμβάνεται από τις ξένες κυβερνήσεις ως μια «ενοχλητική διαφορά» μεταξύ δύο συμμάχων χωρών που πρέπει να επιλυθεί με εκατέρωθεν καλή θέληση. Δηλαδή η συγκεκριμένη ιδιαιτερότητα δεν επιτρέπει την απαιτούμενη και επιθυμητή, εκ μέρους μας προβολή (και ανάλογη διεθνή κατανόηση) της τακτικής των συνεχών υπερπτήσεων της Άγκυρας. Υπερπτήσεις οι οποίες συνεχώς αυξάνονται σε αριθμό και μάλιστα ακόμη και υπεράνω εθνικού χερσαίου εδάφους (νησιά και βραχονησίδες). Για αποφυγή παρερμηνειών τονίζεται ότι η «ελληνική ιδιαιτερότητα» βασίζεται επί διεθνών κανόνων και τεκμηριωμένων νομικών ερμηνειών, αποτελεί τμήμα της ελληνικής νομολογίας από το 1931 και ενισχύεται με την μακροχρόνια αποδοχή και εκ μέρους της Άγκυρας. Μάλιστα η υφιστάμενη αυτή ιδιαιτερότητα, κατά μια άλλη ανάγνωση -την οποία ασπάζονται και οι γράφοντες- **εφελκύει την αναγκαιότητα επέκτασης του εύρους των χωρικών υδάτων τουλάχιστον στα 10 νμ ώστε οι δύο «χώροι» να συμπίπτουν (στα 10 νμ ή κατά το προτιμητέο και απολύτως προβλεπόμενο από το διεθνές δίκαιο, στα 12 νμ).**



Εικόνα 1. Ο ελληνικός Εθνικός Εναέριος Χώρος (για τεχνικούς και μόνο λόγους δεν έχει συμπεριληφθεί στο ανατολικό όριο του χάρτη και το σύμπλεγμα Καστελόριζου με τον ανάλογο ΕΕΧ)

⁷ Να αναφερθεί ότι η ΕΕ και το Eurocontrol υποστηρίζουν κατά κανόνα τις ελληνικές θέσεις μέσω του Ενιαίου Ευρωπαϊκού Ουρανού και του BLUE MED. Σε αντίθετη μάλλον κατεύθυνση για το θέμα του ΕΕΧ πέραν των 6 νμ κινούνται οι ΗΠΑ.

Στην παρούσα ανάλυση δεν εξετάζεται το θέμα των παραβάσεων ⁸ του καθεστώτος της Περιοχής Πληροφόρησης Πτήσεων (Flight Information Region, FIR) του κέντρου Αθηνών. Στην εικόνα 2 φαίνεται το FIR Αθηνών όπως έχει καθοριστεί από τον Διεθνή Οργανισμό Πολιτικής Αεροπορίας (International Civil Aviation Organization-ICAO). ⁹



Εικόνα 2. Το FIR Αθηνών όπως προβάλλεται στην ιστοσελίδα του ICAO

⁸ **Παράβαση κανόνων εναέριας κυκλοφορίας (infringement):** Λαμβάνει χώρα όταν άγνωστο αεροσκάφος («άγνωστο ίχνος») εισέρχεται στο το FIR Αθηνών χωρίς να καταθέσει σχέδιο πτήσεως, δηλαδή, κατά παράβαση των κανόνων Εναέριας Κυκλοφορίας που έχουν θεσπίσει οι εντεταλμένοι από τον ICAO ελληνικές αρχές εναέριας κυκλοφορίας εντός του FIR Αθηνών..

⁹ **Flight Information Region (FIR) Αθηνών:** Είναι η περιοχή στην οποία την ευθύνη για την παροχή πληροφοριών πτήσεων έχουν οι ελληνικές αρχές και η οποία ορίστηκε με «περιοχική» συμφωνία όλων των κρατών-μελών του ICAO της ευρύτερης περιοχής, κατά τη δεκαετία του 1950 στην οποία συμμετείχε και αποδέχθηκε και η Τουρκία. Στο διεθνή εναέριο χώρο του FIR Αθηνών, η Ελλάδα δεν έχει κυριαρχικά δικαιώματα αλλά απλά την μέριμνα και ευθύνη, με βάση την εντολή του ICAO, της εξασφάλισης ασφαλών συνθηκών για την διερχόμενη αεροπλοΐα. Στο πλαίσιο αυτής της εντολής προβαίνει στην αναγνώριση-αναχαίτιση οποιοδήποτε ίχνους δεν έχει υποβάλει σχέδιο πτήσεως.

ΙΣΤΟΡΙΚΟ

Οι πρώτες συστηματικές παραβιάσεις του ΕΕΧ συμπεριλαμβανομένων ακόμη και υπερπτήσεων των νησιών του Ανατολικού Αιγαίου, έγιναν στις αρχές του 1964 κατά την κρίση του κυπριακού ζητήματος. Οι υπερπτήσεις χρησιμοποιήθηκαν για πίεση στην ελληνική πλευρά και μειώθηκαν τον Νοέμβριο του 1964. Το Νοέμβριο του 1967, οι παραβιάσεις επανελήφθησαν και σταμάτησαν μετά τη συμφωνία της Ελλάδας για απόσυρση της ελληνικής Μεραρχίας από την Κύπρο. Στις 22 Ιουλίου 1974 η είσοδος δύο οπλισμένων τουρκικών Α/Φ εντός του ΕΕΧ νότια του νησιού του Αγίου Ευστρατίου και η εμπλοκή τους με ελληνικά κατέληξε στην κατάρριψη του ενός και καταστροφή του δευτέρου και οδήγησε στη διακοπή κάθε εισόδου τουρκικού Α/Φ για τα επόμενα χρόνια. Μέχρι το 1983 είχαμε ελάχιστες εισόδους άοπλων Α/Φ στον ΕΕΧ και σχεδόν μηδενικές υπερπτήσεις άνωθεν νησιών.¹⁰ Από το 1983 και μετά έχουμε τη συστηματική είσοδο τουρκικών Α/Φ (συχνά οπλισμένων ή με συνοδεία οπλισμένων) και με συστηματική παραβίαση του ΕΕΧ των 10 ναυτικών μιλίων αλλά αποφυγή εισόδου εντεύθεν των 6 νμ. Παράλληλα παρατηρήθηκε σταδιακή υπέρπτηση ακατοίκητων νησιών κυρίως του Νότιου Αιγαίου και σποραδική υπέρπτηση μικρών κατοικημένων (κυρίως Οινούσες, Φαρμακονήσι και Αγαθονήσι).

Μετά το 1996 η Τουρκία επιδίωξε να εφαρμόσει πολιτική αναχαίτισης κάθε ελληνικού Α/Φ που περνούσε τον 25^ο μεσημβρινό, προσπάθεια που απέτυχε παταγωδώς. Στο πλαίσιο αυτής της πολιτικής ξεκίνησε την εκπομπή προειδοποιητικών μηνυμάτων περί «παραβίασης του τουρκικού εναέριου χώρου» προς τα ελληνικά Ε/Π και Α/Φ (ακόμη και της FRONTEX) όταν πλησίαζαν στα ανατολικά νησιά μας. Η πολιτική αυτή ευθυγραμμίστηκε με τη θεωρία των «γκρίζων ζωνών» και αυτήν της «επικάθησης» των ελληνικών νησιών στην υφαλοκρηπίδα της Τουρκίας.

Στην εικόνα 3 παρουσιάζεται ο Πίνακας των τουρκικών παραβάσεων-παραβιάσεων-υπερπτήσεων-εμπλοκών-οπλισμένων Α/Φ και παραβιάσεων των Εθνικών Χωρικών Υδάτων για την περίοδο 2009-2020 (και Απρίλιος) από τα στοιχεία της ιστοσελίδας του ΓΕΕΘΑ. Τα στοιχεία του Πίνακα δείχνουν χρονολογικά τις τάσεις της τουρκικής προκλητικότητας.¹¹ Το τελευταίο δίμηνο σημειώθηκαν και περιπτώσεις υπέρπτησης τουρκικών Α/Φ στην περιοχή του Έβρου ποταμού (γεγονός σπανιότατο μέχρι σήμερα) με εκτιμώμενη επιδίωξη τον

¹⁰ Οι μεμονωμένες περιπτώσεις εκτιμάται ότι αφορούσαν περισσότερο αποστολές συλλογής πληροφοριών.

¹¹ Τα ελληνικά Γενικά Επιτελεία διαθέτουν περισσότερα στατιστικά στοιχεία των τουρκικών παραβιάσεων (και παραβάσεων) που οδηγούν σε εμπειριστατωμένα συμπεράσματα όχι μόνο για τις τουρκικές επιδιώξεις αλλά και για πληθώρα θεμάτων που αναφέρονται στην εκπαίδευση, τακτικές, διαθεσιμότητες, ακόμη και στο «προφίλ» των διαφόρων Μοιρών της Τουρκικής Πολεμικής Αεροπορίας. Φυσικά ανάλογα στοιχεία και εκτιμήσεις διαθέτει και ο αντίπαλος για εμάς.

εκφοβισμό των ελληνικών δυνάμεων αποτροπής εισόδου των μεταναστών αλλά και επίδειξης της τουρκικής αποφασιστικότητας.

**ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΑΡΑΒΑΣΕΩΝ-ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ ΤΟΥΡΚΙΚΩΝ ΑΕΡΟΣΚΑΦΩΝ ΚΑΙ ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΩΝ
ΕΘΝΙΚΩΝ ΧΩΡΙΚΩΝ ΥΔΑΤΩΝ**

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΒΑΣ ΕΙΣ (ΚΕΚ) ICAO	ΠΑΡΑΒΙ ΑΣΕΙΣ ΕΕΧ	ΟΠΛΙΣΜ ΕΝΟΙ ΣΧΗΜΑ- ΤΙΣΜΟΙ	ΕΜΠΛ ΟΚΕΣ	ΥΠΕΡΠΤΗΣΗ ΕΘΝΙΚΟΥ ΕΔΑΦΟΥΣ	ΣΥΝΟΛΟ ΑΕΡΟΣΚΑ ΦΩΝ	ΠΑΡΑΒΙΑΣΕΙΣ ΕΘΝΙΚΩΝ ΧΩ- ΡΙΚΩΝ ΥΔΑ- ΤΩΝ
2020	633	2070	170	212	255	783	483
2019	1783	4811	344	384	124	2118	2.202
2018	1401	3705	196	128	47	1775	1.479
2017	1103	3317	257	176	39	1330	1.998
2016	902	1671	86	68	57	1016	414
2015	826	1779	133	80	36	1384	299
2014	801	2244	145	8	14	1269	371
2013	577	636	129	0	11	1084	341
2012	667	646	176	1	3	1405	389
2011	620	962	307	16	4	2441	206
2010	729	1239	367	13	20	3030	133
2009	703	1678	395	237	51	3078	90

Εικόνα 3. Πηγή: Ιστοσελίδα ΓΕΕΘΑ. Το 2020 περιλαμβάνει στοιχεία της ΠΑ μέχρι τον Απρίλιο και του ΠΝ μέχρι τον Φεβρουάριο του 2020.

Ο αριθμός των υπερπτήσεων μόνο τον Απρίλιο του 2020 έχει ανέλθει σε 80 δηλαδή είναι περίπου ισοδύναμος με τον αριθμό των υπερπτήσεων που έλαβαν χώρα την εξαετία από το 2010 έως και το 2015 (88 υπερπτήσεις).

Μάλιστα αυξάνεται και ο αριθμός των τουρκικών παρενοχλήσεων εντός του ΕΕΧ σε ελληνικά κυβερνητικά πτητικά μέσα που μεταφέρουν την πολιτική και στρατιωτική ηγεσία της χώρας που μεταβαίνει σε νησιά του Αιγαίου Πελάγους ή την Κύπρο. Παρόμοιες ενέργειες -καίτοι αντιμετωπίζονται με την άμεση επέμβαση Α/Φ της ΠΑ- παράγουν αφενός μια αρνητική ψυχολογική επίπτωση

στον ελληνικό λαό αλλά αφετέρου καθιστώντας απροκάλυπτες τις τουρκικές διεκδικήσεις, ενδυναμώνουν την εθνική συσπείρωση και εγρήγορση.

ΤΟΥΡΚΙΚΕΣ ΕΠΙΔΙΩΞΕΙΣ ΜΕ ΧΡΗΣΗ ΥΠΕΡΠΤΗΣΕΩΝ

Πίσω από τις τουρκικές υπερπτήσεις θα μπορούσαμε να διακρίνουμε μια σειρά επιδιώξεων που σταδιακά εμπλουτίζονται ενώ εντάσσονται στο πλαίσιο της γενικότερης αναθεωρητικής πολιτικής της Άγκυρας. **Στη δεκαετία του 1960 οι υπερπτήσεις χρησιμοποιήθηκαν ως μέσο πίεσης προς τις ελληνικές κυβερνήσεις για το κυπριακό ζήτημα** και όπως φαίνεται από τα στοιχεία, ο αριθμός τους είναι σε ευθεία αναλογική συνάρτηση με την εξέλιξη της έντασης μεταξύ των δύο χωρών.¹² Οι πρώτες αυτές παραβιάσεις αποτελούσαν ενέργειες «ψυχολογικών επιχειρήσεων» παρά συστηματικές ενέργειες αμφισβήτησης του εδαφικού καθεστώτος της περιοχής. Η σχετική «ησυχία» στον χώρο του Αιγαίου τη δεκαετία του 1970 αποδίδεται στην προσοχή της Άγκυρας τις εξελίξεις στην Κύπρο, στη μερική υστέρηση της τουρκικής αεροπορικής ισχύος έναντι της ΠΑ (θέματα εκπαίδευσης, υλικού, τακτικής) αλλά και στη σχετική επιτυχή παρεμπόδιση των ελληνικών σχεδιασμών εκμετάλλευσης της υφαλοκρηπίδος. Η αύξηση των παραβιάσεων της δεκαετίας του 1980 και η χρήση τους ως πολιτικό εργαλείο πίεσης κατά της Ελλάδας ξεκίνησε με τη σταδιακή αναβάθμιση των ικανοτήτων της τουρκικής πολεμικής αεροπορίας συνοδευόμενη ταυτόχρονα και από αυξανόμενη και μεθοδική αμφισβήτηση σειράς ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων (ΕΕΧ) και διαδικαστικών αρμοδιοτήτων (FIR, Περιοχή Έρευνας και Διάσωσης). Η σταδιακή μετακίνηση της αεροπορικής ισχύος υπέρ της Τουρκίας στη δεκαετία του 1990 συμβαδίζει με την αύξηση των τουρκικών διεκδικήσεων με πληθώρα παραβιάσεων, παραβάσεων και εμπλοκών. Ειδικά προς τα τέλη της δεκαετίας διακρίνεται και μια προσπάθεια «εξάντλησης» της ΠΑ αναφορικά με χρήση μέσων, πόρων και ανθρώπων.

Μετά τα γεγονότα των Ιμίων (1996) οι υπερπτήσεις αυξάνονται σε συγκεκριμένες περιοχές, κυρίως αμφισβητούμενες βραχονησίδες και μικρονήσους του Αιγαίου Πελάγους, σε συνδυασμό με μια προσπάθεια νομικής, ψυχολογικής και πρακτικής αμφισβήτησης του εδαφικού καθεστώτος αυτών των εδαφών (μη καθοριζόμενα επισήμως επακριβώς) που χαρακτηρίζονται όμως (αόριστα) ως «γκρίζες ζώνες». Την πρώτη δεκαετία του 2000, παρατηρούνται αυξομειώσεις στον αριθμό των παραβιάσεων, γεγονός που αποδίδεται περισσότερο σε εξελίξεις στο εσωτερικό της Τουρκίας. Σε γενικές γραμμές όμως, τα μηνύματα των συνολικών τουρκικών αμφισβητήσεων, οι πιέσεις προς τις ελληνικές κυβερνήσεις-πληθυσμό (πολιτική πειθαναγκασμού) και οι καταπονήσεις-δοκιμασίες της ΠΑ συνεχίζονται με όλα τα μέσα και τακτικές (συμπεριλαμβανόμενων και των υπερπτήσεων). Ειδικότερα από το

¹² Αντίστοιχες υπερπτήσεις σημειώθηκαν ταυτόχρονα και στο έδαφος της Κυπριακής Δημοκρατίας που σε ορισμένες περιπτώσεις συμπεριέλαβαν και βομβαρδισμό στόχων (στρατιωτικών και μη).

2006, παρατηρείται μια συστηματική αύξηση των τουρκικών υπερπτήσεων υπεράνω μικρονήσων και βραχονησίδων των οποίων η Τουρκία αμφισβητεί την κυριότητα.¹³

Ακόμη όμως μεγαλύτερη είναι η αύξηση όλων των τουρκικών προκλήσεων (σε όλες τις διαστάσεις και τομείς) μετά το αποτυχημένο πραξικόπημα του Ιουλίου του 2016 και την εδραίωση του Erdogan. Επιπρόσθετα υπάρχουν βάσιμες υπόνοιες ότι η αυξανόμενη προκλητικότητα των τουρκικών Α/Φ αποσκοπεί και στην πρόκληση αεροπορικού επεισοδίου κατόπιν ελληνικής αντίδρασης (σκόπιμης ή τυχαίας). **Οι αποκαλύψεις του «Σχεδίου Βαριοπούλα» καταδεικνύουν ότι ανάλογη επιδίωξη εντάσσεται στους σχεδιασμούς της Άγκυρας συμπεριλαμβανομένης και της «κατασκευής» ανάλογου αεροπορικού επεισοδίου.** Θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι οι αριθμοί των υπερπτήσεων του εθνικού εδάφους και των εμπλοκών¹⁴ είναι αυτοί που (χονδρικά) σε σημαντικό βαθμό μας καταδεικνύουν την υπάρχουσα ένταση και προκλητικότητα των γειτόνων το συγκεκριμένο διάστημα (αλλά και τις αμφισβητούμενες περιοχές).

Θεωρείται βέβαιο ότι η Τουρκική Αεροπορία όλα αυτά τα χρόνια προχωρεί σε συστηματική καταγραφή των αντιδράσεων της ΠΑ σε όλες αυτές τις προκλήσεις με σκοπό να αναλυθούν οι ελληνικές επιχειρησιακές ικανότητες, αντιδράσεις και τακτικές.

Θα πρέπει να αναγνωριστεί ότι οι τουρκικές ενέργειες έχουν πετύχει σε έναν βαθμό να εδραιώσουν σε αριθμό χωρών και οργανισμών, την πεποίθηση ότι δεν συνιστούν παραβιάσεις του Διεθνούς Δικαίου αλλά διμερείς διαφορές που θα πρέπει να επιλυθούν μέσω διμερών διαπραγματεύσεων. Το γεγονός αυτό υποστηρίζει την στόχευση της Άγκυρας για διεξαγωγή διμερών διαπραγματεύσεων «εφ' όλης της ύλης» των προβαλλόμενων εκ μέρους της, ελληνο-τουρκικών διαφορών.

ΠΙΘΑΝΟΙ ΤΡΟΠΟΙ ΑΝΤΙΔΡΑΣΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Η Ελλάδα από την έναρξη των τουρκικών προκλήσεων αντέδρασε με τις μεθόδους **αναγνώρισης**¹⁵ (κυρίως στο διεθνή εναέριο χώρο δικαιοδοσίας του

¹³ Συρίγος Α., «*Τουρκικές διεκδικήσεις σε Αιγαίο και Ανατολική Μεσόγειο*», Ένθετο Καθημερινής, 2018, σελ.50.

¹⁴ Βλέπε σχετικό Πίνακα στην εικόνα 3.

¹⁵ Για χάρη κατανόησης των αναγνωστών θα θέλαμε απλουστευμένα διακρίνουμε τις παρακάτω αεροπορικές ορολογίες:

Αναγνώριση (Identification): Τακτική παρακολούθησης Α/Φ που δεν τηρεί τους κανόνες εναέριας κυκλοφορίας προκειμένου να εξακριβωθούν τα στοιχεία του. Διακρίνεται συνήθως σε «διακριτική αναγνώριση» που διαφέρει από την «κανονική αναγνώριση» καθώς κατά την πρώτη τα οπτικά συστήματα του αναγνωρίζοντος Α/Φ δεν είναι ενεργοποιημένα καθώς δεν αναμένεται η αναγνώριση να οδηγήσει σε αναχαίτιση. Η «διακριτική αναγνώριση» ακολουθείται συνήθως από ελληνικής πλευράς για την αναγνώριση των Α/Φ που εισέρχονται στο FIR Αθηνών χωρίς να καταθέσουν σχέδιο πτήσεως (παραβίαση κανόνων πτήσεως FIR Αθηνών).

FIR Αθηνών) και **αναχαίτισης** του «αγνώστου ίχνους» σε περίπτωση παραβίασης του ΕΕΧ. Οι μέθοδοι αυτές οδηγούν συνήθως στην αποχώρηση του τουρκικού Α/Φ και λιγότερο συχνά στην **εμπλοκή** των αντιπάλων. Φυσικά υπάρχουν και οι **Εθνικοί Κανόνες Εμπλοκής (ΕΚΕ)** που καθορίζουν ανά περίπτωση και με μεγάλη λεπτομέρεια τον τρόπο αντίδρασης σε κάθε περίπτωση. Οι οδηγίες που περιέχονται στους ΕΚΕ είναι μέσα στο πλαίσιο των γενικών πολιτικών κατευθύνσεων και αφορούν τους τρόπους ενεργείας των τμημάτων των Ενόπλων Δυνάμεων σε ενδεχόμενες καταστάσεις σε ειρηνική περίοδο και περίοδο κρίσεως (μέχρι την έναρξη των επιχειρήσεων).

Μια πλέον δυναμική αντίδραση είναι ο **εγκλωβισμός**¹⁶ του «αγνώστου ίχνους» από τα Α/Φ είτε από επίγεια συστήματα αντιαεροπορικής άμυνας. Ο **εγκλωβισμός γενικά θεωρείται ως «εχθρική ενέργεια»** και υπό προϋποθέσεις μπορεί να δικαιολογήσει -μερικώς- μέτρα αντίδρασης (αυτοάμυνα) του εγκλωβισμένου Α/Φ (παθητικά ή και ενεργητικά). **Η χρήση επίγειων μέσων εγκλωβισμού δεν είναι τελείως δόκιμος καθώς καθιστά γνωστές τις θέσεις και ειδικότερα τις συχνότητες λειτουργίας των Α/Α συστημάτων.**¹⁷ Επιπλέον όμως δίνουν την ευκαιρία στην Άγκυρα να προβάλλει τις πάγιες θέσεις της για στρατικοποίηση ορισμένων νήσων.

Η **κατάρριψη του «αγνώστου ίχνους» που παραβιάζει το ΕΕΧ είναι το έσχατο μέτρο.** Όπως προαναφέραμε η **παραβίαση του ΕΕΧ αποτελεί κατάφωρη παραβίαση της «εδαφικής κυριαρχίας».** Παρά ταύτα και υπό το πρίσμα του διεθνούς δικαίου εξεταζόμενη η ενέργεια της κατάρριψης σε περίπτωση παραβίασης του ΕΕΧ δεν σημαίνει ότι είναι πάντα αποδεκτή καθώς πρέπει να συντρέχουν ορισμένες προϋποθέσεις (πχ εξάντληση όλων των μεθόδων επαφής και ειδοποίησης του «αγνώστου ίχνους»). Εξυπακούεται ότι η κατάρριψη από επίγεια συστήματα αεραμύνης εμπεριέχει και όλους τους κινδύνους που αναφέρθηκαν στην περίπτωση του εγκλωβισμού. Δεν πρέπει επίσης να παραγνωρίζουμε ότι **η αποχή μας, για αρκετές δεκαετίες, από κατάρριψη**

Αναχαίτιση (Interception): Διαφέρει από την αναγνώριση στο ότι αποσκοπεί στην ανακοπή της πορείας του εισερχόμενου Α/Φ. Στην πράξη, αναγνώριση και αναχαίτιση, μέχρι ενός σημείου είναι παρόμοιες καθώς και κατά την αναγνώριση ακολουθείται η διαδικασία της προσέγγισης που θα ακολουθούνταν σε μια αναχαίτιση καθώς δεν είναι εκ των προτέρων γνωστός ο τρόπος αντίδρασης του «αγνώστου ίχνους».

Απλουστεύοντας θα μπορούσαμε να αναφέρουμε ότι η αναγνώριση περιλαμβάνει την προσέγγιση του «αγνώστου ίχνους» από το αναγνωρίζων Α/Φ σε ικανή απόσταση (οπτική επαφή). Η αναχαίτιση είναι πλέον δυναμική καθώς γίνεται προσπάθεια, μέσω ελιγμών, της ανακοπής της πορείας του «αγνώστου ίχνους». Ενίοτε η αναχαίτιση μετατρέπεται σε **εμπλοκή** όταν το «άγνωστο ίχνος» αντιδράσει οπότε και τα εμπλεκόμενα Α/Φ προσπαθούν να αποκτήσουν θέση υπεροχής έναντι του αντιπάλου.

¹⁶ Εγκλωβισμός είναι οι ενέργειες που πραγματοποιούνται από το Α/Φ ή σύστημα αεραμύνης με σκοπό το αντίπαλο Α/Φ να βρεθεί στις παραμέτρους βολής των οπλικών συστημάτων (κατευθυνόμενα βλήματα, πυροβόλα) οπότε και η λήψη από τον χειριστή της απόφασης εκτόξευσης βλήματος ή έναρξης πυρών να οδηγήσει σε υψηλές πιθανότητες κατάρριψης του στόχου.

¹⁷ Βέβαια τα σύγχρονα συστήματα εντοπισμού θέσεως και ηλεκτρονικού πολέμου (διαθέτει και η Τουρκία) έχουν δυνατότητες αποκάλυψης θέσεων και συχνότητων των αντιαεροπορικών συστημάτων από τα ελάχιστα πρώτα λεπτά έναρξης της λειτουργίας τους.

Α/Φ που παραβιάζει τον ΕΕΧ δημιουργεί μια ανάλογη «εθιμική» συμπεριφορά και η αιφνίδια αντικατάσταση της από μια δυναμική τακτική θα προκαλέσει διεθνείς αντιδράσεις-προτροπές για αυτοσυγκράτηση ή ακόμη και πιέσεις για εξεύρεση λύσης κατά τρόπο που ευνοεί την πλευρά που δεν συμβαδίζει με το διεθνές δίκαιο. Κατά συνέπεια, οποιαδήποτε δυναμική αντίδραση μας θα πρέπει να είναι επαρκώς προετοιμασμένη και προσχεδιασμένη, ώστε να μηδενίστουν ενδεχόμενες αντιδράσεις ως προς την νομιμότητα της πράξης (ξεκάθαρη θέση «αγνώστου ίχνους», επιθυμητό προσδοκώμενο σημείο πτώσεως κλπ) και φυσικά ως προς το αποτέλεσμα της εμπλοκής.

Υπέρμαχοι της κατάρριψης του παραβιάζοντος Α/Φ επισημαίνουν την προσωρινή τουρκική αναδίπλωση και παύση των παραβιάσεων του ΕΕΧ που συνόδευσε ανάλογα γεγονότα (όχι όμως επίσημα καταγεγραμμένα) το 1967, 1974 και 1996.¹⁸ Ενδεχόμενα η επιλογή δυναμικών αντιδράσεων, αρχής γενομένης δεκαετίας πριν (1960-1979-1980) να είχε επιφέρει προσωρινά αποτελέσματα χωρίς να αποκλειστεί και η πιθανότητα μιας γενικότερης σύρραξης. Ιστορικά θα μπορούσαμε να ανατρέξουμε στην περίπτωση του «πολέμου φθοράς» (1967-1970) κατά τον οποίο η υποδεέστερη σε επιδόσεις αιγυπτιακή αεροπορία δεν σταματούσε να παρενοχλεί την πανίσχυρη ισραηλινή αεροπορία πληρώνοντας πολύ ακριβό τίμημα σε Α/Φ και πιλότους αλλά διατηρώντας ζωντανές τις διεκδικήσεις ανάκτησης των χαμένων εδαφών του πολέμου του 1967. Είναι σήμερα μάλλον βέβαιο ότι οποιαδήποτε ελληνική μεμονωμένη δυναμική αντίδραση στο παρελθόν (έστω και επιτυχής), στην καλύτερη περίπτωση, θα καθυστερούσε τον χρόνο επανέναρξης των συστηματικών τουρκικών παραβιάσεων χωρίς να επιτύχει την οριστική διακοπή τους δεδομένης της εις βάρος μας μεταβολής της ισορροπίας ισχύος.¹⁹ Να ληφθεί επίσης υπόψη ότι ο χρόνος εκτίναξης των τουρκικών παραβιάσεων συμπίπτει με την σταθερή μετακίνηση του ισοζυγίου αεροπορικής ισχύος υπέρ των γειτόνων μας.

Εκτιμάται ότι μια σημερινή δυναμική ελληνική αντίδραση (κατάρριψη) δεν θα οδηγήσει αναγκαστικά σε αυτοματοποιημένη έναρξη αεροπορικών συγκρούσεων, μικρής ή μεγάλης κλίμακας, αλλά σε διπλασιασμό την επομένη κιόλας ημέρα, των τουρκικών προκλήσεων με το δίλημμα της κλιμάκωσης να μεταφέρεται και πάλι στην χώρα μας. Κατά συνέπεια δημιουργείται **το ερώτημα της ελληνικής αντίδρασης της επομένης ημέρας σε πιθανές μαζικές τουρκικές παραβιάσεις του ΕΕΧ. Η εύλογη απάντηση θα ήταν η συνέχιση των**

¹⁸ Η πρώτη περίπτωση (Νοέμβριος 1967) αναφέρεται στην ειδοποίηση του Έλληνα Διοικητού του τότε 28 ΑΤΑ προς τον αμερικανό Διοικητή του AIRSOUTH στη Νάπολη για κατάρριψη κάθε τουρκικού Α/Φ που θα παραβίαζε το ΕΕΧ. Είχαν προηγηθεί μαζικές εισοδοί τουρκικών Α/Φ στον ΕΕΧ ένεκα των γεγονότων της Κύπρου. Η δεύτερη (Ιούλιος 1974) αναφέρεται σε εμπλοκή με χρήση πυρών 2 ελληνικών Α/Φ με ισάριθμα τουρκικά που οδήγησε στην πτώση των τελευταίων. Η τρίτη περίπτωση (1996) αναφέρεται σε φημολογούμενη κατάρριψη τουρκικού Α/Φ κατά τη διάρκεια εμπλοκής μετά από είσοδο στο ΕΕΧ.

¹⁹ Αναφερόμαστε σε μεμονωμένα αεροπορικά επεισόδια (καταρρίψεις) και όχι σε έναν γενικευμένο πόλεμο αγνώστου κατάληξης.

καταρρίψεων την επομένη ημέρα με σημαντική πιθανότητα (άρα και ανάλογες προετοιμασίες) κλιμάκωσης των συγκρούσεων. Η αποχή μας από ανάλογη δυναμική αντίδραση την επομένη ημέρα θα προκαλέσει διπλασιασμό των τουρκικών προκλήσεων κάθε είδους.²⁰ Οι παραπάνω εκτιμήσεις μας οδηγούν στο τραγικό δίλημμα της αποδοχής της **σημερινής απαράδεκτης κατάστασης των αυξανόμενων παραβιάσεων («φινλανδοποίηση»)** ή της διακινδύνευσης μιας σταδιακής δυναμικής αντίδρασης μετά από ανάλογες και σε όλα τα επίπεδα, προετοιμασίες εκ μέρους μας.

Ιδιαίτερα δυσμενής κατάσταση θα δημιουργηθεί και στην περίπτωση που η Ελλάδα θέσει «κόκκινες γραμμές» (πχ κατάρριψη ιπταμένου μέσου που εκτελεί παραβίαση ΕΕΧ) και δεν υλοποιήσει την απειλή της. Είναι βέβαιο ότι η Τουρκία θα δοκιμάσει την αποφασιστικότητα της Ελλάδος και μάλιστα αρχικά θα εκμεταλλευθεί την περιοχή μεταξύ 6 έως 10 νμ προκαλώντας την ελληνική αντίδραση.

Ένας ενδεχόμενος τρόπος αντίδρασης θα ήταν η εκτέλεση αντίστοιχων (αναλογικά ή απλώς ενδεικτικά) **ελληνικών παραβιάσεων** του τουρκικού ΕΕΧ. Εξ όσων γνωρίζουμε η χώρα μας, σεβόμενη το διεθνές δίκαιο και αντιλαμβανόμενη ότι παρόμοια αντίδραση εξυπηρετεί τις επιδιώξεις κλιμάκωσης της Άγκυρας (η οποία σποραδικά διαμαρτύρεται για ανύπαρκτες παραβιάσεις του τουρκικού ΕΕΧ) χωρίς να δρα επί της ουσίας αποτρεπτικά στις τουρκικές υπερπτήσεις, δεν έχει προχωρήσει σε ανάλογες ενέργειες. Ενδεχομένως μια τέτοια ενέργεια να αποτελεί μέρος ενός ακραίου σχεδιασμού «επίδειξης αποτρεπτικής βούλησης» αλλά εμπεριέχει σωρεία κινδύνων, κρίνεται αναποτελεσματική σε βάθος χρόνου ενώ σε τελευταία ανάλυση μια κατάρριψη Α/Φ παραβιάζοντας το ΕΕΧ αποτελεί νόμιμο και αναφαίρετο δικαίωμα υπεράσπισης των κυριαρχικών δικαιωμάτων μας.

Στο σημείο αυτό θα πρέπει να λάβουμε υπόψη μας και τον νέο πρωταγωνιστή των παραβιάσεων, τα από την Τουρκία συχνά και **πολυποίκιλα χρησιμοποιούμενα μη επανδρωμένα εναέρια οχήματα (UAVs)**. Έχουν ήδη εμφανιστεί και στο Αιγαίο με περιορισμένη (αλλά αυξανόμενη) μέχρι σήμερα συμμετοχή στις παραβιάσεις και λοιπές δραστηριότητες. Για άλλη μια φορά η Ελλάδα «τρέχει» ασθμαίνουσα να βρει κατάλληλες απαντήσεις. Βεβαίως η κατάρριψη ενός τουρκικού UAV που παραβιάζει τον ΕΕΧ ή ίπταται εντός ελεγχόμενου εναέριου χώρου μάλλον δεν θα αποτελούσε μόνιμη λύση για το πρόβλημα των υπερπτήσεων αλλά θα έδινε ένα μήνυμα αποφασιστικότητας χωρίς ανθρώπινες απώλειες. Δεδομένης όμως της τουρκικής επεκτατικότητας, της αυξανόμενης ανισορροπίας ισχύος αλλά και της ιδιοσυγκρασίας του Προέδρου Erdogan μάλλον θα οδηγούσε σε πολλαπλασιασμό των παραβιάσεων με κάθε μέσο.

²⁰ Δυστυχώς πρέπει να επισημάνουμε ότι η ελληνική πλευρά, σε περιπτώσεις που επέλεξε τη λήψη στρατιωτικών μέτρων (επεισόδια Κοφίνου 1967, Κύπρος 1974, Ίμια 1996) αποδείχθηκε ότι δεν ήταν προετοιμασμένη να προχωρήσει στις επόμενες φάσεις της κλιμάκωσης.

Θα πρέπει επίσης να έχουμε υπόψη μας ότι η αναμενόμενη ενεργοποίηση του αντιαεροπορικού συστήματος S-400 και η πιθανή μετακίνηση του δυτικά θα έχει ως αποτέλεσμα τα ελληνικά Α/Φ που επιχειρούν στο Αιγαίο σε αποστολές αναχαίτισης ή ακόμη και εκπαιδευτικές, να υπόκεινται στον κίνδυνο εγκλωβισμού και κατάρριψης κατά την πτήση τους ειδικότερα πάνω από θεωρούμενες από την Άγκυρα ως «γκρίζες ζώνες».

Η Τουρκία έχει στο παρελθόν πολλάκις προτείνει στην Ελλάδα την πραγματοποίηση αόπλων πτήσεων σε μέρος του FIR Αθηνών για μείωση της έντασης και αποφυγή αεροπορικού επεισοδίου με χρήση πυρών. Αποδοχή της τουρκικής πρότασης θα έχει ως συνέπεια την μείωση της ελληνικής ικανότητας αντιμετώπισης αιφνιδιαστικής αεροπορικής επίθεσης ενώ επί της ουσίας αποτελεί μείωση των βασικών κυριαρχικών δικαιωμάτων (και υποχρεώσεων αναφορικά με τον έλεγχο του FIR) Η τουρκική πρόταση επί της ουσίας αποτελεί κίνηση παγίδευσης της Ελλάδος μέσω της ουσιαστικής απεμπόλησης κυριαρχικών δικαιωμάτων και πλαγίας αναγνώρισης τουρκικών θέσεων με τελικό αποτέλεσμα την περαιτέρω αύξηση των διεκδικήσεων της Άγκυρας. Η τουρκική πρόταση δεν έχει ουδεμία «προσπιθήμενη αξία» καθώς δεκαετίες έντασης έχουν αποδείξει ότι δεν υπήρξαν περιπτώσεις χρήσης πυρών μεταξύ αντίπαλων Α/Φ.

Πιο υποτονικοί τρόποι αντίδρασης (όχι όμως απαραίτητα και μη αποτελεσματικοί) είναι οι κάθε είδους **διπλωματικές ενέργειες και διαμαρτυρίες** (κυρίως με τη μορφή ρηματικής διακοίνωσης) για την παραβίαση του ΕΕΧ. Η χώρα μας χρησιμοποιεί τις διπλωματικές ενέργειες σε συνδυασμό με τις τακτικές της αναγνώρισης και αναχαίτισης των τουρκικών Α/Φ. **Κοινοποίηση των τουρκικών παραβιάσεων γίνεται και σε διεθνείς οργανισμούς (ΝΑΤΟ, ΕΕ) και σε ξένες πρωτεύουσες.** Αναγκαστική η συνεχής και μετά εντάσεως προβολή των τουρκικών εχθρικών ενεργειών των υπερπτήσεων αλλά αποδεικνύεται ότι ουδέν πρακτικό αποτέλεσμα έχει. Οι υπέρμαχοι των ηπιών μεθόδων αντίδρασης ισχυρίζονται ότι καθώς η Τουρκία ουδέν ουσιαστικό πλεονέκτημα αποκομίζει με την τακτική των συνεχών αεροπορικών παραβιάσεων-παραβάσεων δεν συντρέχει λόγος καταφυγής σε δυναμικές ενέργειες που σίγουρα θα οδηγήσουν σε σύγκρουση μικρής ή μεγάλης κλίμακος και ενδεχομένως και σε μη επιθυμητές -εφ' όλης της ύλης- διαπραγματεύσεις.

Ευκαία πάντα και μια δυναμική, υπέρ των ελληνικών θέσεων, **στάση των ΗΠΑ και της ΕΕ** που θα καθιστούσε αντιπαραγωγική για την Τουρκία, τη συνέχιση των προκλήσεων και ειδικά των υπερπτήσεων. Επί του παρόντος και παρά την όξυνση των σχέσεων Άγκυρας με τη Δύση, μια τέτοια προοπτική δεν φαίνεται πιθανή. Είναι αλήθεια ότι η ελληνική διπλωματία κατά καιρούς φαίνεται να αποδίδει μια αυξανόμενη βαρύτητα στη διεθνή κατά της Τουρκίας πίεση, χωρίς όμως μέχρι στιγμής χειροπιαστά αποτελέσματα και κυρίως χωρίς την επίδειξη μιας ειλικρινούς τουρκικής πολιτικής αποφυγής των προκλήσεων. Οποιαδήποτε παροδική χαλάρωση των τουρκικών προκλήσεων στο παρελθόν,

εκτιμάται ότι αποτέλεσε τμήμα των γενικότερων προσωρινών αναδιπλώσεων και τακτικών κινήσεων της Άγκυρας χωρίς οποιανδήποτε -έστω μια μερική- τροποποίηση των αναθεωρητικών της επιδιώξεων. Κατά συνέπεια, υπερβολική εκ μέρους μας εστίαση, σε εξωτερικές πιέσεις που θα αναγκάσουν την Άγκυρα σε αναδίπλωση, φαίνεται ματαιοπονία. Η εκτίμηση αυτή δεν αναιρεί την αναγκαιότητα συνεχούς -εκ μέρους μας- προβολής των τουρκικών ενεργειών και εκμετάλλευσης όλων των ευκαιριών για μεθόδευση συντονισμένων πιέσεων κατά της Άγκυρας. Ενδεχόμενα η δυσμενής σημερινή οικονομική κατάσταση της Τουρκίας να την καθιστά (προσωρινά) ευάλωτη σε εξωτερικές πιέσεις για επίδειξη (προσωρινά) μετριοπάθειας. Αντίθετα, ορισμένοι αναλυτές εκτιμούν ότι η παρούσα πολύπλευρη δυσμενής κατάσταση, καθιστά την Τουρκία νευρική, επιθετική και απρόβλεπτη. Ακόμη όμως και στην ευνοϊκή περίπτωση μιας τουρκικής αυτοσυγκράτησης, ένεκα δυσκολιών και εξωτερικών πιέσεων, αυτή θα πρέπει να γίνει αντιληπτή από τις ελληνικές κυβερνήσεις στην πραγματική της διάσταση, δηλαδή ως μια σύντομη ανάπαυλα που θα πρέπει να τύχει άμεσης εκμετάλλευσης για την ενίσχυση της εθνικής μας ισχύος. Δυστυχώς επί του παρόντος, οποιαδήποτε ελπίδα οικοδόμησης μιας ευρωπαϊκής κοινής εξωτερικής πολιτικής και πολιτικής ασφάλειας που θα συμπεριλάβει την προοδευτική διαμόρφωση μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, φαίνεται απολύτως ανεδαφική.²¹

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Αναμφισβήτητα οι υπερπτώσεις (άνωθεν του χερσαίου εδάφους ή των χωρικών υδάτων) αποτελούν σημαντική παραβίαση της εδαφικής κυριαρχίας ενός κράτους, παραβίαση που δικαιολογεί την λήψη ενδεδειγμένων και ενίοτε δυναμικών μέτρων. Επιπρόσθετα επιφέρουν και ένα ψυχολογικό κλονισμό του λαού και έντονες ανησυχίες για τις κλιμακούμενες τουρκικές προκλήσεις.

Στην ελληνοτουρκική περίπτωση, **οι παραβιάσεις του ΕΕΧ δεν πρέπει να εξετάζονται μεμονωμένα αλλά ως ένα κομμάτι των καθημερινά διευρυνόμενων τουρκικών διεκδικήσεων σε βάρος μας.** Μόνες τους σίγουρα αποτελούν ένα μέσο αμφισβήτησης ελληνικών κυριαρχικών δικαιωμάτων που σχετίζονται με τον ΕΕΧ αλλά και το εδαφικό καθεστώς ορισμένων νήσων, μικρονήσων και βραχονησίδων. Επιπρόσθετα όμως αποτελούν και μέρος των ψυχολογικών ενεργειών πειθαναγκασμού της Άγκυρας που εφαρμόζονται αδιάλειπτα σε βάρος μας. Από πλευράς διεθνούς δικαίου, παρόμοιες ενέργειες από

²¹ Στο Προοίμιο της Ενοποιημένης Απόδοσης της Συνθήκης για την Ευρωπαϊκή Ένωση τα κράτη-μέλη δηλώνουν: «ΑΠΟΦΑΣΙΣΜΕΝΟΙ να εφαρμόσουν μια κοινή εξωτερική πολιτική και πολιτική ασφαλείας, που συμπεριλαμβάνει την προοδευτική διαμόρφωση μιας κοινής αμυντικής πολιτικής, η οποία θα μπορούσε να οδηγήσει σε κοινή άμυνα, σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 42, ενισχύοντας έτσι την ευρωπαϊκή ταυτότητα και ανεξαρτησία για την προαγωγή της ειρήνης, της ασφάλειας και της προόδου στην Ευρώπη και ανά την υφήλιο...»

μόνες τους δεν επιφέρουν καμία αλλαγή στο υφιστάμενο εδαφικό καθεστώς (status quo).

Αναφορικά με τις ανυπόστατες διεκδικήσεις της Τουρκίας περί «γκρίζων ζωνών» και της χρήσης των υπερπτήσεων ως μέσο αμφισβήτησης του καθεστώτος τους δεν πρέπει να παραγνωρίζουμε τη σημασία της αθόρυβης και σταδιακής κατοίκησης και απόκτησης οικονομικής ζωής των διάσπαρτων νησιών και μικρονήσων.

Σημασία έχει να διακρίνουμε ότι **πίσω από τις περισσότερες τουρκικές αιτιάσεις κρύβεται η τουρκική ανησυχία και πρόθεση παρεμπόδισης της ενάσκησης του αναφαίρετου δικαιώματος της επέκτασης των ελληνικών χωρικών υδάτων στα 12 νμ. Η απολύτως νόμιμη αυτή ενέργεια της Ελλάδος επί της ουσίας θα καταστήσει άνευ νοήματος τις περισσότερες από τις ανυπόστατες τουρκικές διεκδικήσεις.** Κατά συνέπεια μικρή -σχετικά- σημασία (ίσως περισσότερο συμβολική και ψυχολογική) έχει η αντιμετώπιση των τουρκικών υπερπτήσεων καθώς η εθνική προσπάθεια θα πρέπει να εστιαστεί στη σταδιακή προετοιμασία των βημάτων για την επέκταση των χωρικών υδάτων μας αντιμετωπίζοντας τις τουρκικές απειλές περί «casus belli». Φυσικά και θα πρέπει να αναμένουμε ότι η ενάσκηση του δικαιώματος μας θα οδηγήσει -αν όχι σε περιορισμένη στρατιωτική σύγκρουση- σε σωρεία τουρκικών αντιδράσεων συμπεριλαμβανομένων και κάθε είδους υπερπτήσεων κατά μήκος και πλάτος του ΕΕΧ.

Δεν υπονοούμε ότι η αντιμετώπιση των υπερπτήσεων πρέπει να συντελεστεί με την άμεση επέκταση των χωρικών μας υδάτων. Προτείνουμε ότι η τελευταία πρέπει να αποτελέσει τον βασικό αντικειμενικό εθνικό στόχο της επόμενης πενταετίας αποφεύγοντας την εφέλκυσή μας σε αντιδράσεις που εκφεύγουν ή θέτουν εμπόδια στη στόχευση μας. Παρά ταύτα η Άγκυρα πρέπει να γνωρίζει ότι η υπέρβαση των εσκαμμένων, σε οποιαδήποτε διάσταση, μπορεί να οδηγήσει -ηθελημένα ή μη- σε μια σύγκρουση, μικρής ή μεγάλης κλίμακος στο χώρο από τον Έβρο μέχρι την Κύπρο. Σε μια ανάλογη περίπτωση, η επέκταση των ελληνικών χωρικών υδάτων θα πραγματοποιηθεί αυτόματα και αμετάκλητα από τα πρώτα λεπτά των συγκρούσεων και κατά συνέπεια οποιαδήποτε διαπραγματεύσεις αρχίσουν (εάν και όταν) θα λάβουν υπόψη τους τη νέα πραγματικότητα.

Φυσικά για την υλοποίηση ενός ανάλογου εθνικού στόχου απαραίτητη είναι η **επαύξηση της αμυντικής ισχύος της Ελλάδος** σε συνδυασμό με την δημιουργία καταλλήλων συνεργασιών και συνθηκών στο διεθνές περιβάλλον. Η προτροπή της ενίσχυσης της αμυντικής ισχύος προϋποθέτει δαπάνες προμήθειας και αναβάθμισης κυρίων οπλικών μέσων και πυρομαχικών σε χαλεπούς καιρούς της ύφεσης και αβεβαιότητας που επιφέρει η επέλαση του κορονοϊού ίσως ακούγονται ανεδαφικά. Ενδεχομένως καλόπιστοι αιθεροβάμονες και «φοβικοί» θα συγκρίνουν το κόστος απόκτησης αεροσκάφους 5^{ης} γενεάς με την

ανάπτυξη και λειτουργία εκατοντάδων Μονάδων Εντατικής Θεραπείας. Αν προκριθούν ανάλογες σκέψεις ίσως θα ήταν καλύτερα η άμεση έναρξη διμερών διαπραγματεύσεων για εξεύρεση λύσεων σε όλα τα «εκκρεμή» διμερή ζητήματα. **Διαπραγματεύσεις οι οποίες και θα ολοκληρωθούν με την πλήρη «φινλανδοποίηση» του Ελληνισμού.**

Επιστρέφοντας όμως στο θέμα των υπερπτήσεων θα πρέπει να επισημάνουμε ότι παρά την εστίαση μας στο «δάσος» (επέκταση των εθνικών χωρικών υδάτων) θα πρέπει:

- Να είμαστε σε θέση να συνεχίσουμε αδιάλειπτα -όπως μέχρι τώρα- και έναντι οποιοδήποτε κόστους, την άμεση επέμβαση της ΠΑ σε κάθε παραβίαση του ΕΕΧ (ή και παράβαση του FIR).
- **Να διαθέτουμε την ετοιμότητα άμεσης μετάπτωσης από ένα μεμονωμένο αεροπορικό συμβάν σε μια μικράς διάρκειας αεροναυτική σύγκρουση μικρής-μεσαίας-μεγάλης κλίμακος, με θετικά υπέρ ημών αποτελέσματα.**
- **Να προχωρήσουμε (εάν κριθεί και όποτε κριθεί σκόπιμο και έχοντας συνυπολογίσει όλες τις πιθανές αντιδράσεις της Τουρκίας αλλά και διεθνείς) σε μια «χειρουργική» κίνηση κατάρριψης «αγνώστου ίχνους» σε προεπιλεγμένες συνθήκες που θα αφήνουν απολύτως έκθετη και μη δυνάμενη να αντιδράσει την γειτονική μας χώρα. Εκτιμούμε ότι μια ανάλογη μεμονωμένη κίνηση μάλλον δεν θα επιφέρει τα επιθυμητά αποτελέσματα παρά μόνο θα πολλαπλασιάσει την ένταση. Θα μπορούσε βέβαια για αποφυγή της κλιμάκωσης να παρουσιαστεί εκ μέρους μας ως ένα «ατυχές» συμβάν στο γεμάτο ένταση τεταμένο αεροπορικό περιβάλλον του Αιγαίου (με υπαιτιότητα της Τουρκίας).²²**

Βέβαια για τη δυνατότητα επίτευξης των παραπάνω στόχων -πλέον της απαραίτητης στοχευμένης ενίσχυσης των αμυντικών δυνατοτήτων **απαιτείται και η πολιτική βούληση** αφού έχει καλλιεργηθεί και η ανάλογη προετοιμασία-αποδοχή της κοινής γνώμης αναφορικά με την αναγκαιότητα υπεράσπισης των κυριαρχικών μας δικαιωμάτων.

Επειδή αναμένουμε τα UAVs σταδιακά να αντικαταστήσουν σε μεγάλο βαθμό τα επανδρωμένα συστήματα στα αεροπορικά συμβάντα, θα πρέπει να κινηθούμε ταχύτατα και συντονισμένα να καλύψουμε την τουρκική υπεροπλία (και) στον τομέα αυτό. Καθώς εκτιμούμε την αύξηση της παρουσίας των τουρκικών UAVs στις προκλήσεις των υπερπτήσεων προτείνεται τυχόν δυναμική

²² Άλλωστε ένα ανάλογο «ατυχές συμβάν» έλαβε χώρα στα τουρκικοσυριακά σύνορα (Νοέμβριος 2015) και οδήγησε στην κατάρριψη του ρωσικού Α/Φ Su-25 που για ελάχιστο χρονικό διάστημα είχε παραβιάσει τον ΕΕΧ της Συρίας. Βέβαια ορισμένοι υποστηρίζουν ότι η περιοχή αποτελούσε «εμπόλεμο ζώνη» και είχαν προηγηθεί τουρκικές προειδοποιήσεις περί δυναμικής αντίδρασης σε ανάλογη περίπτωση.

μας αντίδραση να αρχίσει με την έγκαιρη και κατάλληλη εξουδετέρωση ενός εξ' αυτών (σε επιλεγμένες συνθήκες). Ευχής έργο θα ήταν η στοχευμένη κατάρριψη του -εντός του ΕΕΧ- να προέλθει από ενέργειες ηλεκτρονικού πολέμου και όχι πυρά.

Συγχρόνως πρέπει να εντείνουμε την ενημέρωση όλων των κρατών, οργανισμών και φορέων για τις αναθεωρητικές στοχεύσεις της Άγκυρας και για τις επικίνδυνες για τη διεθνή ειρήνη ενέργειες στις οποίες προβαίνει (συμπεριλαμβανομένων και των υπερπτήσεων). Πρέπει να επιδιωχθεί η σκλήρυνση της στάσεως της ΕΕ έναντι της Άγκυρας σε όλα τα επίπεδα αφήνοντας κατά μέρος ενδοιασμούς του τύπου «αποφυγή περαιτέρω απομάκρυνσης της Τουρκίας από τη Δύση και διατήρηση αμοιβαίων επωφελών σχέσεων». Χωρίς να παραγνωρίζουμε την βασιμότητα αυτών των σκέψεων τις θεωρούμε αποδεκτές μόνο στη περίπτωση ύπαρξης ισχυρών και απτών κινήσεων από πλευράς Τουρκίας (πχ παύση παραβιάσεων ΕΕΧ ή παράβασης κανόνων πτήσεων FIR Αθηνών).

Πρέπει να αντιληφθούμε **ότι η Άγκυρα έχει -και θα συνεχίσει να έχει- την πρωτοβουλία στο παιχνίδι των προκλήσεων (άρα και των υπερπτήσεων).** Μάλιστα έχει την ευχέρεια να προχωρήσει και σε σοβαρότερες προκλήσεις, η μη δυναμική αντίδραση στις οποίες θα έχει σοβαρότατες πολιτικές συνέπειες σε οποιαδήποτε κυβέρνηση βρίσκεται στην εξουσία. Ως εκ τούτου, (και) το ζήτημα αυτό δεν ενδείκνυται για πολιτική εκμετάλλευση αλλά απαιτεί την εκ μέρους της πλειονότητας του πολιτικού κόσμου, εξασφάλιση της συναντίληψης και σύμπλευσης από τώρα σε ποικιλία σεναρίων και δυνατών λύσεων.

Κατανοώντας ότι **ο αντίπαλος έχει την πρωτοβουλία των κινήσεων και διεκδικήσεις πέραν οποιαδήποτε πιθανότητας συμβιβασμού δεν μπορούμε να βασιζόμαστε στην αυτόβουλη χαλιναγωγή του, ούτε και στην επέμβαση οποιουδήποτε τρίτου αλλά να προετοιμαζόμαστε μεθοδικά για τη δέουσα δυναμική απάντηση (και όχι μόνο στο θέμα των υπερπτήσεων), αν όχι με απόλυτη πιθανότητα επικράτησης μας αλλά τουλάχιστον με εξασφαλισμένη την πρόκληση σε βάρους του, της λεγόμενης «αφόρητη ζημιάς».**²³ Για την επίτευξη όμως του στόχου αυτού απαιτούνται ανάλογες ικανότητες,²⁴ βούληση και ορθή και πειστική μεταφορά του μηνύματος σε όλους.

²³ «Αφόρητη Ζημιά» (Intolerable damage): Όρος που εμφανίστηκε στη διάρκεια του ψυχρού πολέμου (πυρηνική στρατηγική) και αφορούσε μια πιθανή ανταλλαγή πυρηνικών πληγμάτων που θα επέφεραν συντριπτικά πλήγματα (πρώτο και δεύτερο πλήγμα) στους δύο αντιπάλους. Θεωρητικά θα επικρατούσε εκείνος που θα είχε υποστεί την μικρότερη «αφόρητη ζημιά». Δεν έχει υπάρξει επίσημη επιβεβαίωση των αριθμητικών στοιχείων (απώλειες) που συνιστούσαν την επικαλούμενη «αφόρητη ζημιά».

²⁴ Η πρόσφατη -ορθή- κρατική παρέμβαση για στήριξη της πληττόμενης από τον κορονοϊό ελληνικής οικονομίας (κατόπιν θετικής και συνολικής έγκρισης «παραβίασης» των δημοσιοοικονομικών στόχων των κρατών-μελών αλλά και ημετέρων μνημονιακών δεσμεύσεων) απέδειξε ότι είναι δυνατή η διάθεση των αναγκαίων βασικών πιστώσεων ενίσχυσης του αμυντικού μας μηχανισμού. Απαιτείται όμως ευρεία συναντίληψη των απειλών που θέτουν οι μακροχρόνιοι

τουρκικοί σχεδιασμοί, πολιτική βούληση αντίδρασης και εξεύρεση κατάλληλης φόρμουλας υπέρβασης των αυστηρών εξωτερικών περιοριστικών όρων ώστε να ενισχυθεί η εθνική άμυνα.